

de hoorste op/ met veel ende verscheppen gecnooyte halmen of Steelen/ hooger dan die van de Gerste: De aere is ongeschietelick geboeg/ ghemeynlick sonder stekelingen of blinmen: Het graen of Cozen is in veel vellekens als blaeskens bestoten/ tot de welcke dattet niet lichtelijck en rijst: soo dat gemeynlick in twee blaeskens of huyshens bij een twee van dese Cozen tsamen geboegde zijn/ de welcke niet nuclens of ander middelen wt heur buysten of eaf ghebaen/ ende supder gemaect zijnde/ de supdere Terwe cozenen seer gelijcken. De Woytel is oock menichvuldich als die van de Terwe.

Plaete. Spelte groeyt in alderhande eerde/ al waer die oock wat bochtachtich: want het huyshen daer heit Saet of Cozen in bestoten is gelijck Columella betuygt/ is hard/ ende mach de bochticheit des aertrijcks seer wel verdragen ende wederstaen/ al waer die oock famelijcken groot ende langdurende: nochtans wordt sij in goede vette wel gheboude eerde veel schoonder ende weelderiger.

Tijc. De Spelte wort gelijck de Terwe inden herffst oft Wynmaent gesaeyt: in Dopmaent is sij rijp ende tijdich. Wanneer sij geveelt/ ende van heit eaff oft buysten geshuybert zijnde ghesaeyt wort/ dan wort de selve binnen den tijt van dijn iaeren in claere goede Terwe verandert/ als Theophrastus schijft.

Naem. De cozen is in onse taal Spelte gheheten/ int Hoochduytsch Spelz ende Uindel/ oft Dinkel: Form: in Latijn Spelta, oft nae den Griekischen Zea Zia oft Zeia Zia: int Fransch Elpeautre: int Italiaensh gemeynlick emmafarra: oft Florentisch biada: oft Rombaerdtsch Alga, al oft men Alica sepde. Het schijnt de Zea dicococos Zia diagra: van Dioscorides te wesen/ en met de Zea van Theophrastus ende Galenus seer wel oover een te comen.

In Latijn/ bij de oude Romeynen/ als wt de boecken van Dionysius Halicarnassens blyck/ was de Spelta oft Zea eygentlick Far genaemt. De Romeynen/ sepde sij/ noemden de buysoften die met behooyliche ceremonien gehouden wieden/ heyligh ende Farraia Saporata, om dieswille dat de twee nuw-gehoute eenderhande Far aten/ twelch wij in onse Griekische tale Zea Zia noemen. Of selve het seker Asteplades bij Galenus oock/ seggende/ neemt Far, datmen Zea noemt.

Het booysepe Far wort in Latijn oock Ador gheheten/ ende Adoreum, oft Semen adorum: ende in de laetste tijden van de selve Romeynen/ bin den wille van de groote deucht ende waerdicheit van dit cozen/ met renen besonderen naem Semen, al oft het beste Saet waer datmen vint. Met dit saet alleen/ ende niet geen ander cozen/ hebben de booysepe Romeynen den tyt van dijn hondert iaeren htm selven onderhouden/ als Verrius beschuyt.

Van dit Far zijnder vierderhande sooyten bij Columella vermaent: ten ersten het Far Clusinum, dat seer witt/ ende blinckende oft glinckende: ten tweeden het Far Venniculum rutilum, dat rossaetich is/ ten derden het Far Venniculum album, dat witt is/ welke bep swaerder wegen dan het Clusinum: ende ten vierden oft ten laetsten het Saet van dijn maenden/ oft Sommercozen/ in Latijn Semen trimestre, datmen Halicakum noemt: twelch van gewicht ende waerde wel het beste van allen is.

Seen van dese hier en soude beter met onse Spelte oover een comen dan het laetste/ te weten, het Halicakum/ waer het sake dat de Spelte een saet oft graen van dijn maenden waer/ ende in de Lente als de Soomer-Terwe gesaeyt wort. Dan ghemerck datmen se in den herffst plegt te saeyen/ daerom sal sij het Venniculum album beter gelijcken. Want de Spelte wordt oock om heur swaerte ende witticheit geyesen/ gelijck het Venniculum bede.

Aert, Cracht ende Werckinge. De Spelte boeydet meer ende crachtiger dan de Gerste/ ende is goet ende aengenaem van smaech/ als Dioscorides schijft/ oft als Galenus betuygt sij is de mage mit ende behulpselich: dan het broot daer af gemaect/ en geest soo veel boedels niet als het Terwen broot.

Van den selven Galenus schijft dat de Spelte aengaeude heur gantsch wesen ende cracht int midden van de Terwe ende Gerste bij nae gestelt is.

BIIVOEGSEL.

DE Italiaenen noemen dit gewas oock Spelta, oft rano: est marcken daer verscheppen pappen ende andet spijzen van. Dan in onse taale soudenem dat niet alleen Spelte, maer oock tot onderschil van ander diergelijck graen Twee cozen mogen noemen/ nae den Griekischen Dicoccon: oft Zea dicoccos, soo Dioscorides dat gheheten heeft. Som herten oock rano op t Latijnsch/ ende Spelautre op t Fransch: ander Campanema int Griekisch gelijck sij de Derckens Dinkel oock noemen.

Aert, Cracht ende Werckinge. Spelte is bij sommighe van naturen de Terwe gelijckende gehouden/ maer wat ronder/ ende daer in nae den aert van de Gerste treckende/ ende saetelijck droogende.

Meel van Spelte met rooden Wijn/ is goet tegen de betent ende steken van de Scorpionen/ ende geneest de gent die bloet spouten.

Selve meel met siette boter/ oft berch niet van Serten/ versacht de rouwichheit van de keele/ ende den hoest.

Wit meel met Wijn ende Salpeter/ geneest de loouende ende dragende sweeringen/ ende wittscheitungen van de buet/ est de pijn van de mage/ van de borsen/ ende van de honten booysten.

De Semola van de Italiaenen/ schijnt het Crimon van Dioscorides gelijck te wesen. Want hij seyd dat een papper gemaect van het grootste Meel van Terwe ende Spelte/ seer wel boerde/ ende haest bereydet wort/ maer Galenus ende Gineria schijnen daer tegen/ seggende datse niet haest bereydet en wort/ en dat camerganch gewelich sijn. soo verca als de Spelte daer die af gemaect wort/ eest grooft is geweest.

HET V. CAPITTEL.

Van Een-cozen.

Gedaente.

DE sooyte van Cozen die men Een-cozen noemt/ is oock van de nieuwde cruydtbeschuybers int gheslacht van Spelte begrepen: dan van halmen oft Stelen is sij royer/ clepnder ende dunner dan de Spelte. De Cozen sijn geschietelijck geboeyt/ ende in ettelijcke rjen geveelt/ als de aeren van Gerste/ est

Een-Cozen.

hebben sekerre blinmen oft baerdeken. Het Saet oft Graen is clep/ ende niet soo groot als dat van de Spelte/ soo booytromeende dat in elck huyshen oft belleken een

een besonder cozenen bestoten leyde/ wt twelcke dat niet met doyschen/ singen/ oft treden/ maer met molens/ gelijck de Spelte/ gebuuden ende ghesuybert wort. Dit heele gewas/ met halmen/ aeren/ eaf ende cozenen/ is huyrn root/ als Tragus betuygt: nochtans in de honden van heberlandt gesaeyt zijnde/ is het van berwe de Terwe oft Gerste ghemoechsaem ghelijckende booytgeromen.

Plaete. Dit cozen waest nu ter tyt op verscheppen den plaetsen van Hoochduytschlandt/ in rouwe ende berechachte gewesten.

Tijc. In den herffst wort dit graen met ander cozenen ghesaeyt: dan het wort spaedert ryp van d'ander/ taer somtijts niet hoor de herffstaent.

Naem. In onse taal heet dit gewas Lencoren/ nae den Hoochduytschen naem Lencorn/ die dat ontrent de stad Woyntis boert: welcken naem soo veel beteeckent/ als Monococcon oft Griek/ soo dat op t Latijnsch oock genoemt wort. Sommige Hoochduytschen herten oock Uindel/ ende Dinkelcorn/ andere Sant Percroorn/ in Latijn D. Petri frumentum: andere Dicken.

De cruydtbeschuybers van onse tijden/ als booysepe dit is/ rekenen dat hoor en gheslacht van Zea oft Spelte/ ende willen dattet de Haple Zea A. m. z. i. oft Simplex Zea, dat is Enckele Spelte van Dioscorides zij: ende dat niet heel tegen alle reden. Selve mach oock hoor de Zea van Mnesitheus gehouden worden/ de welcke hij seyd arger te wesen dan de Tappa: dan het is te weten/ dat den selven Mnesitheus booy sine Tappa houdt niet de Tappa van de ander oude schryvers/ maer dat selve gewas dat Theophrastus Zea noemt: ende dat sij met de Zea (de naemen van dese cruyden van d'een op d'ander versettende ende oovergebende) een gantsch ander gheslacht van Zea brysaet/ de welcke veel sechter ende erger is/ dan de gemeyne Zea/ die de Grieken als Theophrastus ende andere Zea noemden. Want de Zea simplex van Dioscorides/ dat is dit ons Eencoren/ schijnt met de booysepe Zea van Mnesitheus heel wel oover een te comen/ ende om geen ander oorsaeke int gheslacht van de Zea begrepen te sijn/ dan alleen om dieswille datse met anders naem dan met den selven bekenet was/ ende datse Mnesitheus Zea noemde: gemerck dat de Zea simplex oft Enckele Spelte/ van Theophrastus/ Dioscorides/ ende andere cruydtbeschuybers/ die ouder sijn dan Dioscorides/ niet vermaent en is geweest.

Briza. Galenus twyffelt/ doch niet sonder gewichtige redenen/ dat dese Zea Mnesitheus/ misschien wel oover een soude mogen comen niet die sooyte van Cozen dat de inwoonders van Maredonien ende Thracien hier booyt Briza noemden: welck cozen de Tappa van de Grieken die in Asten waest/ niet alleen van baerdeken oft blinmen/ maer oock van sijn gantsch wesen heel ghelijck is: ende daer af wordt broodt ghebacht dat swart van berwen/ swaer van reuck/ ende dellachtich oft taer van stoffe was: aengaeude welck kenteecken dit ons Eencoren met de selve Briza seer groote ghelijckheuisse ende gemeenschap schijnt te hebben. Want het broodt dat van dit Eencoren ghemerck wort/ is huyrn oft swartachtich witten rooden van berwen/ huyrn/ hreemdt/ ende onbesaerlijck van smaech/ als Tragus betuygt/ ghelijck tegene datmen van de Briza in ouden tijde plaech te baken.

Woytis oock soo schijnt dit ons Eencoren seer wel oover te comen met die sooyte van Gebaert cozen/ Far barbarum oft Frumentum barbatum, oft soo de gemeyne lantluyden van Danchrijck dat noemen/ Fourment rouge oft Bled rouge, dat is Hoode Terwe/ daer Ruellius af vermaent/ twelch sij somtijts oock Locar noemen/ al oft men in Latijn Frumentum locale sepe om dat dit saet in verscheppen bellekens als huyshens oft laepkens gestoten ende bewonden leyde: twelch hij oock somtijts Pullare noemt/ om dattet witten rooden nae den graendwen trecht. Dit saet wort in Duytschlandt gesaeyt/ sepe den selven Ruellius/ in leege/ diepe/ oft holle ghewesten/ daer alle ander cozen haest berbrandt oft bersticht wort. Want dit cozen/ als men bastelijck gheloof/ en heeft noch nebel/ noch hsel/ noch brandt noch steking: sij en ppyfen geensins niet datmen dat in hodge en wel ten winde staende plaetsen saeyt/ al hē sake dattet daer oock wel groot worden ende aerden can.

Dit ons Eencoren heeft misschien oock eenige gelijckheuisse met dat Far Venniculum rutilum daer wij int booygaende Capittel af vermaent hebben: dan de groote cochticht int selvigen van Columella/ is oorsaecke datmen niet wel geraden en can/ oft dat sulc oft ten gantsch ander gewas is. Want men vint veel gellachten van Cozen/ elck op heur eygen lant ende nergens elders veel groeponde/ de welcke hoe wel sij het saet oft graen van ander landen gelijck schijnen te wesen/ nochtans worden van de selve dierwyls in eenige kenteecken/ vershillende gebonden: Ende dat geschiet eensdeels door den aert van de plaete/ eensdeels door de oeffeninghe ende natsticheit die den eeren mensch daer meer dan den anderen toe doet: Want die twee booysepe dingen comen in de veranderinge van alderhande cruyden ende saden wonderlijcken veel gewercken ende doen.

Aert, Cracht ende Werckinge. Broot van dit Eencoren ghebaken/ is swart oft huyrn van berwen/ ende den mensche niet aengenaem om eten/ noch oock niet mit/ als hoven gesept is/ ende Tragus betuygt.

BIIVOEGSEL.

Op dit Capittel en valt oock niet veel te seggen: dan allien dat dit Eencoren heben daerich sij sommighe hier te lande met den naem Sine Peeters cozen genoech bekenet is: in Latijn Zea Mnesitheus. De ander sooyten van Cozen hier vermaent/ sijn van ons elders oock angetrecker gewest/ wt Lobel: die oock van ren sooyten van Terwe spreekte Bie Loca gheheten. Van het is onmooglic daer meer woorden van te maecken. Want wat ghesuybert dat dit Eencoren in het ghesen mach hebben/ en is van niemanden bescheyden/ noch oock dat wij weten/ onderocht geweest. Dan het huyrn/ als booysepe is/ is heel huyrn ende onnaemgaem/ ende geest raact boedels/ ende is ongeschiet om te eten. Ende daerom houdt Lobel dese sooyte van Zea booy de sechste van alle de Spelten.

HET VI. CAPITTEL.

Van Amelcozen.

Gedaente.

BE de sooyten van Spelte mach met enige reden oock gestelt worden dat gheslacht van Sommercozen/ dat Amelcozen heet/ twelch van halmen ende graen de Terwe seer nae sij comt: dan de Aeren en sijn niet bloot/ ghelijck de aeren van de Terwe/ maer sijn rouw/ ende rondom besett met veel stekende blinmen/ gelijck de aeren van Gerste/ ende sijn in twee rjen gheschiet ende berdeydt. Het Graen oft Cozen leyde oock in bellekens bestoten/ ghelijck de Spelte: ende als t ban sijn eaf oft huyshens gelijck de Spelte ghesuybert is/ dan is t oock den Terwe cozen gelijck.

Plaete. Dit Cozen waest tot heel plaetsen van Hoochduytschlandt.

Tijc. Amelcozen wort in de Lente gesaeyt/ en in Dopmaent gemaect/ gelijck het ander Sommercozen.

Naem. Dit cozen heeten wij in onse taal Amelcozen/ nae den Hoochduytschen naem Amelcorn: in Latijn Amyleum frumentum. Tragus ende Fuchsius meenen dattet hoor de Terwe van dijn maenden oft Sommer Terwe/ in Latijn Trimestre Triticum, te houden is: dan gemerck dat sijn graen in harde huyshens ende bellekens bestoten leyde/ daerom en machmen selve onder t gheslacht van de Terwe niet rekenen. Dus salmen dat eer ander de sooyten van Far stellen/ ende misschien booy het Far Halicakum houden: want dat wort in de Lente gesaeyt/ sepe Columella/ ende is daerom Far trimestre, dat is Far van dijn maenden oft Sommer Far toegenamnt.

Aert, Cracht ende Werckinge. Dit Cozen/ gelijck het een gheslacht van Spelte is/ soo is t de selve van aert ende crachten oock wat ghelijck: Dan in Hoochduytschlandt wort dat op verscheppen plaetsen gesaeyt ende ghemaept/ om daer Amidonck oft Stijffel van te maecken/ daer het den naem oock nae boert.

BIIVOEGSEL.

DE ouden schryver Herodotus schijnt dit Cozen eygentlicke Spelte te noemen/ sepe Lobel: Sommighe herten Olyra, oft Siligo Tragi, oft Far candidum, nae het witt ende soet broot dat daer van gebaken wort.

Het wort gerekent onder de sooyten van Spelte/ sepe Dioscorides: dan het en geest soo veel boedels niet.